

Arkaismar i nynorsken

Endre Brunstad

Innleiing

Eit omstridt spørsmål i nynorsk språkføring dreier seg om *arkaismar*, dvs. ordformer eller bøyingsformer som er rekna for å vere gamalvorne og ofte òg forelda.

Arkaismespørsmålet i nynorsken vert ofte knytt til språknormering – til den nynorske purismen og ordlagingsstradisjonen. I den samanhengen talar ein gjerne om arkaismar som noko negativt, som overdriven purisme. Eit døme på ei slik forståing gav direktøren for Språkrådet, Sylfest Lomheim, då han i NRK radio i 2006 hevda at «Google gir unge nynorskskrekk», fordi nynorskversjonen av Google nytta ord som «snøggast» og «attente», i staden for ord som «raskast» eller «tilbake» (jf. NRK 2006). Etter Lomheim sitt syn var ordformene i Google gamalmodige, og bruken av dei kunne «ha den konsekvensen at ungdommane tykkjer at nynorsk er for dei som er eldre og ikkje dei unge.»

Bruk av arkaismar treng likevel ikkje å dreie seg om normering. Det kan òg primært handle om *stil* der «avleggse» språkformer vert nytta kreativt for å oppnå ein særleg stilistisk og retorisk effekt, t.d. for å karakterisere ei tid, ein situasjon eller personar. Eilev Groven Myhren har i den samanhengen hevda at nynorsken er betre eigna til arkaisering enn bokmålet, av di ein med nynorsken kan utnytte dialektane og norrøne former:

Skal ein markere alderdommelege trekk i bokmål, kjem ein ganske raskt over mot dansk, medan ein i nynorsk helst går mot dialektar og norrøne former. Slik er arkaisering lettare å få til på nynorsk enn på bokmål. (Myhren 2006: 11.)

Dersom Eilev Groven Myhren har rett, kan ein seie at nynorsken har eit særleg stilistisk potensiale knytt til arkaismar som bokmålet ikkje har.

Sidan det er ein tendens til å sjå arkaismar som eit isolert og gjerne negativt nynorskfenomen, vil eg i denne artikkelen setje arkaismar inn i ein meir allmenn språkvitskapleg samanheng, og peike på ein del stilistiske funksjonar som arkaismar kan ha. Eg vil

vidare gå inn på spørsmålet om korleis ein skal identifisere arkaismar i nynorsken, og take føre meg nokre synsmåtar som finst om arkaismar. I det heile teke er omgrepsavklåring ein målsetnad. Til slutt kjem eg inn på kunnskap om arkaismar i høve til nynorsk-opplæringa.

Som eksempel materiale skal det nyttast nokre tekstar frå skjønnlitteratur, nemleg Jon Fosse sin roman *Andvake* frå 2007, Eilev Groven Myhren si nynorskomsetjing frå 2006 av J.R.R. Tolkiens verk *The Lord of the Rings* og Liv Hatle si omsetjing frå 2001 av noveller av den finsk-estiske forfattaren Aino Kallas.

Arkaismar som historisk fenomen

Fyrst litt om nemningsbruken: Omgrepet arkaisme kjem etymologisk frå gresk gjennom formene *archaikós*, som tyder 'gamaldags' [altmodisch], ('old-fashioned, antiquated' hos Klein, 1967) og *archaios*, som tyder 'opphavleg'.

I *Nynorskordboka* vert ein arkaisme definert som «forelda bøyingsform, ord el uttrykk», medan *arkaisere* vert definert som 'gamaldags' og som å «etterlikne stil og uttrykksmåte frå ei eldre tid». Det finst òg arkaisering som ikkje refererer til språk, fyrst og fremst for kunst (særleg målarkunst), for formgiving og for religionar, men slike forståingsmåtar ser vi vekk ifrå her.

I klassisk retorikk var arkaismar eit stilistisk verkemiddel som skulle kunne brukast, men med måtehald. På latin tala ein her om *vetustas*, dvs. *alder*, og i Vest-Europa var det den latinske forståingsmåten av retorikk som fekk gjennomslag, på grunn av den sterke posisjonen romersk retorikk hadde i utdanningssystemet. I romersk retorikk var *vetustas* eitt av fire kriterium for å vurdere kva som var språkleg reint, dvs. som tilfredsstilte idealet om *puritas*. (Dei andre kriteria var språkbruk som var fornuftig, språkbruk som appellerte til autoritet, og språkbruk som bygde på *usus*.) Quintilian (35–98) skreiv i kap. 6 i *Institutio Oratoria* at *alder* gir «talen en viss verdighet og en spesiell tiltrekning, for arkaiske ord har alderens autoritet, og siden de er gått ut av bruk, har de en virkning som minner om nyhetens». (Quintilian 1972: 1.6.32 [s. 103]), omsett av Eide 1990: 23). Samtidig peika Quintilian på at arkaismar, til liks med t.d. regionalismar, gjorde språkbruken uklår og dermed obskur, og det var ikkje positivt (jf. Quintilian 1972: 8.2.12). Ei anna interessant kjelde for arkaismar i antikken er Marcus Cornelius

Fronto (ca. 95–ca. 170), ein retor som stod imot ideal om språklege innovasjonar. I brev til eleven Marcus Aurelius framheva Fronto gode forfattarar som Cato, medan han meinte at Cicero var for lite oppteken av å overraske med utsøkte ord (jf. Haines 1919: xxx). Det Fronto ville, var å gjenopplive gamle ord, og då av stilistiske grunnar. Fronto vart lenge rekna for å vere pedantisk og for å skrive oppstylta, men han har fått ei viss rehabilitering dei seinare åra, nettopp gjennom synet på at ein ved å overraske med gamle ord, kan oppnå ei ny forståing. (Jf. Hinge 2004.)

I norrøn litteratur gjekk arkaismar inn som ein type heite. Det var då tale om ord som hadde vorte sjeldne i vanleg språkbruk og som stod fram som poetiske ord, t.d. *marr* for ‘hav’ og *jór* for ‘hest’ (jf. Mundal 2004: 247).

I europeisk poesi var det ikkje uvanleg med bruk av arkaismar fram til slutten av 1800-talet, t.d. for å gi assosiasjonar til eldre tider (jf. Montgomery 2007: 49).

Ivar Aasen har med nokre arkaismar i *Norsk Ordbog* (1873). I innleiinga kommenterte Aasen oppføringa av slike former:

Af saadanne Ord, som give Anledning til at fremdrage et eller andet dunkelt Fortidsminde, vilde jeg gjerne have saa mange som muligt; og jeg har derfor endog tilladt mig at anføre nogle, som kun høres i Stedsnavne og Persons-navne, og hvis Betydning mange kunde ønske at vide. Thi om endog disse Ord kun bruges som Navne og ikke som Ord med klar Betydning, saa ere de dog ialfald i virkelig Brug i en fra Fortiden nedarvet Form, og denne var det just, som her skulde angives. (Aasen 1873: VII.)

Aasen presiserte at det eigentleg var fåe arkaismar som vart tekne med. Når han så forsvara oppføringa med folkeopplysningsargumentet, samsvarar grunn-givinga hans ikkje så lite med resonnementet åt Fjeld og Vikør (2008:159) når dei i ei nyare innføringsbok i leksikografi argumenterer for at ein i norske ord-bøker tek med nokre arkaismar, og at ein då heller inkluderer arkaismar frå norsk historie enn frå historia åt andre og fjernare land.

Tilvising til alder, vetustas, var ikkje det som stod mest sentralt når Aasen vurderte ordtilfanget. Aasen nytta t.d. fornuftsargumentet når han gjekk imot tyske ord; i *Norsk Grammatik* (1864: 371–372)

skreiv han at tyske ord braut med bygnaden i det norske språket, og dermed var ufornuftige. Vel så viktig var det at Aasen nytta aldersargumentet på ein annleis måte enn kva som galdt i det rådande paradigmet. Det var bøndene sitt talemål på landsbygda og ikkje elitens skriftspråk som stod for det gamle og autoritative målet.

Med andre ord: Arkaisering var ikkje ein generell normeringsstrategi for Aasen. Han likte då òg dårleg dei arkaiserande straumdraga som kom til uttrykk blant landsmålstilhengjarar med base i akademiske krinsar i byane, særleg kring 1858/1859, med *Ny Hungrvekja* (1858) av Jan Prahll som eit ytterleggåande uttrykk. For målrørsla som heilskap vart heller ikkje arkaisering nokon generell normeringsstrategi. Seinare vart dei historiserande sidene ved normeringsideologien ytterlegare moderert ved at lærarane fekk ein så sterk posisjon i mål-rørsla. Det vart endå tydelegare utover på 1900-talet gjennom samnorskpolitikken. Dei delane av målrørsla som kan ha hatt arkaiserande tendensar, t.d. krinsar knytte til Vestmannalaget, har vore heller marginale. Arkaiserande ord-bruk hos einskildforfattarar, t.d. i diktinga åt Olav Nygard eller Olav Aukrust, ser ikkje ut til å ha smitteeffekt på den generelle språkbruken.

Eitt tildriv for det å bruke eldre former i ein språkstandardiseringsprosess, har vore konkurransesituasjonen der eldre og «opp-havlege» former kunne gi eit prestisjefortrinn. Det ser vi i standardiseringa av fleire europeiske språk dei siste hundreåra (jf. Brunstad 2003). Som i fleire andre språksamfunn vart det i Noreg på 1800-talet eit ideal om å reise ein skrifttradisjon som eit alternativ, og ein brukte då somme eldre former for at dei skulle få innpass og vinne over dei danskbaserte formene som hadde fått skriftfeste. Meininga var då ikkje at arkaismane skulle halde fram med å gi ein stilistisk effekt av noko gammalt, men at der skal skje ei endring av dei assosiasjonen som var knytte til orda, frå å vere oppfatta som eldre og perifere til å verte normalformene. Dersom ei alderdomleg form så ikkje slo gjennom, ville ho få status som ein arkaisme. På den måten vil ein del former som vi i dag oppfattar som arkaismar i nynorsk, hange saman med bruken av purisme i språkstandardiseringa.

George Thomas har i *Linguistic Purism* (1993: 76) sett opp arkaiserande purisme som ein av seks puristiske orienteringsmåtar, og kjenneteikna hans er bl.a. historisering og vurderingar som er estetiske og defensive. Thomas peikar på at arkaiserande purisme høyrer til den purismen som ikkje er retta berre imot element frå

andre språk, men vel så mykje imot element frå eige språk. Ei slik form for purisme kallar Thomas *markert*. Den arkaiserande purismen går ikkje fyrst og fremst på det sosiale planet, men på det temporale planet, og er knytt til diakroni: Eldre språkformer er betre enn yngre.

I tida etter Ivar Aasen har det vorte etablert ein nynorsk tekstkultur med visse normer for god språkføring (jf. Brunstad 2009). Normeringsideologien i denne tekstkulturen er ikkje eintydig skriftleg-litterær, av di talemålet spelar ei avgjerande rolle. Her kjem òg argumentet om at tradisjonelle former i nynorsken skal stø opp om tradisjonelle former i dialektane, og dermed kunne fremje dialektane og motverke presset imot dei. Ynsket om å markere autonomi og identitet for nynorsken gjennom historiske ordformer treng såleis ikkje berre å vere uttrykk for historisering, men kan òg dreie seg om mot-hegemonisk arbeid.

Arkaiseringsprosessen

Å identifisere arkaismar i nynorsken inneber eit visst skjønn, for det er ikkje opplagt kva former som skal få arkaismestempelet på seg. Såleis kan det vere føremålstenleg å sjå nærmare på dei prosessane som ligg til grunn for at ordformer får status som arkaiske.

Ein type ord-arkaismar er dei som oppstår når referansen vert forelda. Det kan vere at referansen forsvinn eller vert irrelevant; eit ferskt døme vil her vere *sjekkhefte*, medan *kjøpemjøl* er eit eldre døme. Her har tida gått forbi orda, og orda vert oppfatta som arkaiske. Ein variant av denne arkaismetypen vil vere ordformer der referansen framleis finst, men nemningsbruken av ulike grunnar går ut; då vert det tale om orddaude.

Ein annan type ordarkaismar er dei som vert danna ved at nye ord kjem i staden for etablerte ord slik at dei etablerte orda etter kvart vert oppfatta som gamaldagse. Det er denne typen som Fjeld og Vikør (2008: 159) kallar for arkaismar. Døme er her *amt* > *fylke*, *landsmål* > *nynorsk*, *potetferie* > *haustferie* (Det siste dømet er rett nok òg eit resultat av at fenomenet er endra ved at langt færre driv med potetopptaking.) Arkaiseringsprosessen skjer ved at «gamaldagse» ord etter kvart vil gi assosiasjonar til ei eldre tid. I ein tekst vil slike ord få ein stilistisk effekt, anten innanfor teksten ved å vere slående arkaiske i høve til teksten elles, eller i høve til konteksten ved at teksten har ein gjennomført arkaisk stil som skil seg frå andre

tekstar i samtida. Samstundes kan gamle nemningar framleis verte nytta av somme utan at arkaisering er noko mål, t.d. når Kvam, Granvin, Ulvik og Ullensvang held på forma *herad* eller når Osterøy nyttar forma *heradsstyre*, men elles kallar seg sjølv *kommune*. For folk utanfrå vil nok slike nemningar likevel gjerne verke arkaiske.

I islandsk og færøysk ordlaging har ein i nokre fåe tilfelle gripe til ord som har vorte forelda. Eit døme på det er ordet *skjár* som i det gamle bonde-samfunnet var nytta om den hinna ein nytta i staden for glas på vindauga. Seinare fall ordet ut av dagleg bruk, og dermed kunne det takast i bruk på ein ny måte, nemleg om fjernsyns- og dataskjermar (jf. Guðrún Kvaran 2003: 38). Ein slik framgangsmåte har derimot ikkje vore aktuell i nynorsken. Den nynorske purismen har vore meir fokusert på ordlagingsmorfologi (jf. motstanden imot *anbeheitlese*-ord).

Ein tredje type av ord-arkaismar inngår som ein variant av den andre typen, nemleg nyord eller avløyserord som ikkje slår heilt gjennom. Det er knapt råd å formulere internspråklege kriterium for kva som kan verte suksess eller fiasko her. Det er vanskeleg å forstå internlingvistisk kvifor nemninga *tangentfføl* (for *keyboard*) ikkje har slege gjennom, medan *lydplanke* (for engelsk *soundbar*) har kome i bruk i elektronikkbransjen, og dermed vorte eit nyord. Grunnane må forståast i konteksten rundt språkbruken. Det understrekar igjen poenget med å sjå på arkaiseringsprosessen.

Noko ein skal vere merksam på, er at ordformer ein lesar i dag vil oppfatte som arkaismar, ikkje var arkaiske på det tidspunktet eller i den situasjons-konteksten dei var skrivne på. Nynorsken har her eit problem ved at han har gått gjennom fleire rettskrivingsendringar det siste hundreåret. Ved kvar rettskrivingsendring har visse former vorte utelatne eller marginaliserte som klammeformer, og som oftast har det gjeldt former som har vore avstikkande i høve til bokmålet. Slike avstikkande former vil lett kunne verte assosierte med arkaisering, særleg når frekvensen av formene går ned. Problemet for nynorsken vert dobbelt ved at han utgjør eit mindretalsspråk i samfunnet han vert brukt i.

Problemet kan illustrerast gjennom det litteraturvitaren Ingrid Nielsen (2009: 248-249) skriv om Olav H. Hauge si språkføring: «Det arkaiske, kunstferdige og fremmedartede i Hauges nynorsk *stemmer* med Celans kjølige høystil, innviklede syntaks og lapidariske tone.» Denne stemplinga av Hauge som *arkaise-rande* vert kritisert av Klaus Johan Myrvoll som i *Dag og Tid* 7. august

2009 koplar Hauges stil òg til innhaldssida i diktinga og konteksten rundt den: «om ein ser det i sin rette samanheng, den vitalistiske nynorsktradisjonen frå mellomkrigstida, skil ikkje Hauge seg ut noko serleg; i lag med eldre og skyldde diktarar som Nygard, Aukrust og Uppdal verkar han tvert om moderne». Myrvoll meiner at Nielsen ikkje forstår at Hauge nettopp *ikkje* nytta høgstil, og at Nielsen legg for stor vekt på rettskrivinga: «Det vert ikkje arkaisk og kunstferdig berre av å skriva *upp* eller *millom*.» Den problematiseringa Myrvoll her gjer, er ikkje ny. Andreas Bjørkum peikar i boka *Målmeistaren frå Ulvik* på samanhengen mellom talemål og skriftnormal hos Olav H. Hauge, og at den gjer det feil å tale om arkaiseringar:

Fleire har i ei snøggvende kalla målbruken åt Hauge «arkaiserande», «lett arkaiserande» (dvs. gamalvoren) osv. utan å tenkja på kor nær talemålet hans ligg innåt dei formene han bruker.» (Bjørkum 1998: 292.)

Ottar Grepstad er òg inne på talemålet når han i eit intervju i *Klassekampen* kallar Hauges språkbruk for «klassisk» nynorsk:

- Den siste forfattaren som debuterte på klassisk nynorsk, var Olav H. Hauge. Det er få som har opplevd han som arkaisk. Men det trur eg heng saman med at skriftspråket låg så nær talemålet til Hauge. (Kulås 2006.)

Dersom nokon likevel opplever Olav H. Hauge som arkaisk, er forklåringa konteksten – at Hauge nytta ei eldre rettskrivingsform i ein periode då andre rettskrivingar hadde vorte innførde og vorte tekne i bruka av andre forfattarar. Men hos Hauge sjølv låg det ikkje føre noko ynske om ein stilistisk effekt i retning arkaisering.

Tydelegare vert det når språkbrukarar i dag medvite nyttar ikkje-offisielle rettskrivingsformer av konservativ nynorsk. Såleis har *Nynorsk Wikipedia* i sine språklege retningsliner blinka ut arkaismar i høve til motsetnadspaar som *burt-bort*, *hev-har*, *millom-mellom*, *å segja-å seia*, *um-om*, *upp-opp* og *yver-over*.

Redsla for å avvike frå bokmålet

Somme nynorskfolk er redde for at arkaismar kan skræme ungdomen vekk frå nynorsken. Argumentasjonen er at arkaiske former gir

ammunisjon for å rakke ned på nynorsken, fordi nynorsken vert så avstikkande frå bokmålet. Martin A. Engeset framfører dette synspunktet i eit lesarinnlegg i *Aftenposten*:

[Kjetil Aasen] fører fram ynskjet sitt på eit så arkaisk nynorsk at samtlege riksmålsfolk storflirar over den hjelpa han gjev dei – språket er som teke frå oppkonstruerte nynorsk-vitsar. Og mange nynorskfolk fortvilar – nynorsken er for lite utbreidd til å ha godt av at små fraksjonar gjev motparten gratis ammunisjon med slik form for mistydd nostalgi. (Engeset 2001.)

Ein annan kritikk går ut på at arkaismar gjerne kjem av at omsetjarar og forlag ikkje tek nynorsken seriøst nok. Tidlegare mållagsleiar og medlem i styret i Språkrådet, Jan Olav Fretland, hevdar i NRK 15.9.2009 at forlaga regelrett drev nynorsk-mobbing gjennom bruk av «utdaterte nynorskord». Han viser til ei lærebok der det førekjem ord som *gjev mildskapen* og *omhugsame* der ein elles kunne ha nytta ord som *gåvmildskap* og *omtenksam*. I dette tilfellet meinte Fretland at forlaget hadde gjort venstrehandsarbeid: «Det signalet vi sender er at språket ditt du gode fjogning er eit b-språk som vi omset på kveldstid etter vi er trøyte, og det er ikkje så nøye med om dei begrepa eller orda du skal bli kjent med i faget ditt er bra nok.»

Det er likevel lite som tyder på at det nynorske lærebokspråket generelt er prega av gamaldags ordtilfang. Då godkjenningsordninga for lærebøker eksis-terte, dvs. i perioden 1972–2000, gav Språkrådet råd om å unnlate å bruke visse «gamaldagse» og «mindre brukte» ord, t.d. *skiple*, *råme*, *tame* og *ljot* (Simon-sen 1999: 112). Ein kunne i visse tilfelle rå til former som *attente* for å ha variasjon i høve til ei form som *tilbake*. Det ser elles ut til at lærebokforfattarar og forlag har vore interesserte i ei rettskriving som ligg «midt på» i lærebok-normalen (Mosling, 1998), og det ser òg ut til å gjelde ordtilfanget.

Stundom kjem det opp avisdebattar om korvidt nynorsken er for avstik-kande eller for nær i høve til bokmålet. Frilansjournalisten Anne Viken vekte i 2007 ein del merksemd då ho gjekk til åtak imot det ho meinte var arkaisk nynorsk. Ho hadde ein artikkel i *Syn og Segn* 2/2007 som ho så hadde kort-versjonar og utbroderingar av i avisene *Klassekampen* og *Nationen*. Synspunkta var bl.a. at ho sjølv var «offer for den arkaiske nynorsken», og at eit arkaisk stilideal og forbod mot talemålsord i nynorsken hadde gjort henne såpass usikker på nynorsken at ho føretrekte å nytte bokmål som journalistspråk.

Ho meinte vidare at arkaisk nynorskbruk generelt gjorde at brukarane vart fjernare frå språket og at den skapte motstand imot sidemålsordninga. Difor var det «på høg tid å modernisere nynorsken». Ho meinte vidare at målrørsla spela ei negativ rolle, ved at målrørsla var dominert av konvertittar frå bokmål. Konvertittane var nyfrelste som brukte ein arkaisk og konservativ nynorsk, og den nynorsken var i sin tur med på å framandgjere nynorskbrukarar frå dei tradisjonelle nynorskområda frå nynorsken.

Viken var derimot lite konkret på kva det var ved nynorsken som var umoderne og kva det var som gjorde at bokmålet låg nærmare daglegtalet. Dei døma ho gav i *Bergens Tidende* var fråværet av ordformer som *bekymra*, *begynnelse* og *begravelse* i *Nynorskordlista*. Det var med andre ord ikkje rett-skrivinga, men ordtilfanget som var problemet. Også kritikken av målrørsla var diffus, sidan Noregs Mållag på den tida hadde som offisiell politikk å gå inn for ei vid rettskriving. Desse to momenta er noko av det som kritikken av Viken var inne på. (Sjå Bjørhusdal og Lothe 2007; Kihl 2007; Myhren 2007.) Posisjonen til Viken står elles fram som merkeleg når at ho i *Aftenposten* i 2008 støtta forfattaren Brynjulf Jung Tjønn. Han hadde sagt farvel med nynorsken fordi nynorsken hadde for stor valfridom, medan Viken ville ha endå meir valfridom. Det mest interessante er likevel at dei som irettesette Viken, i stor grad peikte på at målrørsla ikkje var så konservativ som mange påstod, og at nynorsken som vart brukt av framstående målfolk knapt kunne kallast konservativ eller arkaisk. På den måten stadfesta deltakarane i ordskiftet at *arkaisk nynorsk* var noko ein eigentleg skulle take avstand ifrå.

Arkaismar og stil

Lat oss no ta utgangspunkt i stilistikken. Som nemnt ovanfor, er der frå antikken ein tradisjon for å nytte arkaismar som ein stilistisk reiskap. Korleis kan så ei stilistisk arkaisering gjerast i høve til nynorsken i dag?

Eit generelt utgangspunkt for stilbruk er at det er tale om ein målretta tekststrategi der språkbrukaren utnyttar uttrykksformer som ber med seg spesifikke sosiale og kulturelle meiningar. Olaf Øyslebø (1978: 29) peikar på at stil føreset «en samlende enhetlighet bak valg av uttrykksmidler», og at stilen då kan gå inn som «den uartikulerte

argumentasjon». Arkaisme som stilelement treng likevel ikkje å karakterisere ein tekst som heilskap. I den samanhengen kan vi trekkje inn skiljet Hellsprong og Ledin (1997: 215) gjer mellom *stil* og *stildrag*: Medan stil er overordna prinsipp for korleis ein tekst organiserer strukturen sin, er stildrag spesielle framstillingsmåtar (som t.d. pratete, abstrakt, personleg, arkaisk eller moderne). Ein tekst kan ha stildrag som dreg i fleire retningar. Såleis treng ikkje ein tekst i og for seg å ha ein arkaisk stil, men det kan vere stilmarkørar i teksten som gjer at arkaisering vert eit stildrag. Her kan vi tale om *stilklynger* dersom markørane er av eit visst omfang. I andre tilfelle kan det vere tale om stilisering av noko som eigentleg ikkje høyrer til skri-benten, t.d. når nynorskformer (som *von i hangande snøre*) førekjem i bokmåls-tekstar som ei form for krydder.

Stundom kan ein språkleg stil «fryse fast». Særleg utsett for det er tekstar som har ein opphøgd status i samfunnet, slik tilfellet er med den norske grunnlova. Her vil ei språkleg modernisering føre med seg politiske tolkingsproblem som politikarane til no ikkje har vore viljuge til å gå inn i. Såleis har språk-føringa i grunnlova storkna sidan 1903, medan lovspråket elles har endra seg. Nynorsken har ikkje så mange slike autoritative tekstar. Ein potensiell kandidat, Bibelen, har gått gjennom fleire moderniseringar. Det er eit mål å ha nyom-setjingar av Bibelen kvart 30. år (jf. Sagrusten 2005), og i føreordet til ny bibel-omsetjing skriv Bibelselskapet i 2005 at eit mål med det er å unngå ein arkaisk stil: «Vi vil unngå arkaiske ord og uttrykk som levninger av gammelt bibelspråk som ikke kommuniserer meningen nært og direkte.» I tillegg er fleire av dei kanoniserte tekstane i nynorsken vortne moderniserte i nyare bokutgivingar, t.d. for skulebruk. Likevel er det ikkje heilt fritt for nynorsktekstar med stil som har frose fast. Ivar Mortensson-Egnund si omsetjing av *Håvamål* har ei gamalnorsk-inspirert språkføring, og hans omsetjing har framleis ein spesiell status som gjer at ho ofte vert sitert ifrå. Eit døme på det er statsminister Jens Stoltenberg i nyttårstalen sin i 2008: «Betre byrdi du ber kje i bakken enn mannevit mykje» (Stoltenberg 2008). Det kan vere at sirkulasjonen av slike sitat er med på å gjere norrøne uttrykksformer meir stove-reine på nynorsk.

Jon Fosse: *Andvake* (2007)

Ein tekst som er interessant å sjå nærmare på i høve til spørsmålet om arkaismar og stil, er *Andvake* frå 2007, forfatta av Jon Fosse. Teksten peikar seg ut bl.a. av di fleire meldarar nytta nemninga «arkaisk» om språkføringa. Det gjeld Brage-priskomiteen som skriv «selv om han denne gangen skriver et mer arkaisk nynorsk enn tidligere» (Bragepriskomiteen 2007). Denne formuleringa finn vi att blant fleire avismeldarar som t.d. i *Fredriksstad Blad* (Sture 2007): «Fosse bruker denne gangen et mer arkaisk nynorsk enn vi er vant til. Det er et godt grep, som hjelper denne historien til å eksistere i en uspesifisert tid. En uspe-sifisert fortid, bør vi vel si.» I VG koplår meldaren May Grethe Lerum (2007) arkaismar hos Fosse til noko minimalistisk: «I eit arkaisk språk, så blotta for jåleri at det så vidt heng saman, skildrer Fosse dei djupaste drama i livet.» Bræin (2007) opplyser at Fosse opphavleg skreiv forteljinga på i-mål, «på Olav H. Hauge-nynorsk», men føyer til: «Likevel er det mykje i språket som skapar ei stemning av noko arkaisk og segnaktig.»

Kva dreier så det arkaiske seg i om i *Andvake*? Er det rettskrivinga? Fleire meldarar har merka seg at Jon Fosse skriv meir «konservativt» enn i tidlegare bøker, utan å konkretisere kva det vil seie. Dersom vi ser på språkføringa i *Andvake*, og jamfører med ei anna bok av Fosse, *To forteljingar* frå 1993, finn vi i *Andvake* a-infinitiv i staden for e-infinitiv, *gje* i staden for *gi*, enkeltkonsonantformer som *å koma* i staden for *å komme*, *ønskja* i staden for *å ønska* og *me* i staden for *vi*. Men framleis skriv han t.d. *framfor* og ikkje *framføre*; *bli* og ikkje *verta*, *spennande* og ikkje *spanande*. Fosse har såleis *meir* tradisjonelle rettskri-vingsformer enn tidlegare, men skriv ikkje utprega konservativt i høve til nynorsken som heilskap. Ein kan i alle fall ikkje ut frå rettskrivinga åleine seie at *Andvake* er arkaisk. Heller ikkje den litterære forteljarforma kan isolert sett seiast å vere arkaiserande, for i tråd med modernistisk dikting let Fosse gjentakingar og rytme vere viktig i ein stil som er prega av medvitsstraum. Lat oss her koste på oss eit utdrag frå fyrstesida (Fosse 2007: 7):

Asle og Alida gjekk kringom i Bjørgvins gater, over skuldra bar Asle to byltar med alt det dei åtte og i neven bar han feleskrinet med fela han hadde ervd etter far Sigvald, og Alida bar på to nett med mat, og no hadde dei gått kringom i

Bjørgvins gater i fleire timar og prøvd å finna seg husvære, men det var som umogeleg å få leigd seg hus nokon stad, nei, dei sa, me har diverre ikkje noko å leiga ut, nei, dei sa (...) det me har til utleige er alt utleigd, slikt sa dei og så måtte Asle og Alida halda fram med å gå kringom i gatene og banka på dører og spørja om dei ikkje kunne få leiga seg rom der i huset, men ikkje i nokon av husa var det rom å få leiga, så kvar skulle dei vel gjera av seg, kvar kunne dei vel finna ly for kulden og mørkret no sein-haustes, einkvan staden måtte dei vel kunne få leiga seg rom, og det var då endå godt at det ikkje regnar, men snart byrja det vel å regna òg (.....).

Framstillinga i dette utdraget er subjektiv på den måten at ho skaper identifikasjon og sympati med hovudpersonane. Denne identifikasjonen kan så vere med på å gi lesaren ei tilhøyrsløse med den tida som handlinga føregår i. Eit slikt stilgrep er døme på det Hellsprong og Ledin plasserer i den «interpersonelle» stilakselen, og då er fokuset på relasjonen mellom språkbrukarar og tekst. Sjølv om så formspråket for å få til ei slik tilhøyrsløse mellom lesaren og tekstuniverset ikkje er arkaiserande (i alle fall ikkje gjennomgåande i teksten), er der nokre signalformer som er alderdomlege, og som gir føringar i retning noko fortidig. Den mest framståande forma er sjølv tittelen, *Andvake*. Medan adjektivforma *andvaken* (dvs. «søvnlaus») finst i norske dialektar, må substantivforma *andvake* (dvs. «søvnløyse») kunne karakteriserast som naud i vanleg språkbruk. Forfattaren har sjølv i intervju sagt at han byrja å skrive med tittelen som utgangspunkt, men utan å vite kva ordet tydde; han tykte berre det var fint (jf. Bræin 2007; Van der Hagen 2007). Ordet førekjem ikkje i teksten elles, men som tittel har forma ei særleg kraft. Tittelen er med på karakterisere noko ved innhaldet, og den alderdomlege forma gir assosiasjonar til noko historisk og tilslørt ved boka som heilskap. Eit anna signalord er den gamle nemninga på Bergen, *Bjørg-vin*. Igjen er det tale om noko historisk tilslørande sidan det ikkje vert spesifisert kva tidsperiode handlinga skjer innanfor. Eit anna arkaiserande trekk er forma «daud» nytta om mor til Asle, i staden for forma «død» («mor Silja er daud», s. 21). I moderne skriftbruk er det uvanleg å referere til menneske som «daude».

Vi noterer oss vidare visse setningskonstruksjonar der utfylling av verbalet kjem før det infinitte verbalet: «då dei er framme og inn i gangen komne» (s. 17), «sjølv om han før i Bjørgvin hadde vore» (s.

33), «men kvifor det just var dei som skulle få spelemanns lagnad på seg lagt» (s. 42), «ingen av dei seier noko før dei er ut i tunet komne» (s. 50), «Og då, når me er i Byfjorden komne, då er det strake seglasen inn til Vågen, seier han». Slike konstruksjonar med sluttstilling av verbalet er rekna som avvik frå normalskjemaet i norsk leddstilling (jf. Faarlund mfl. 1997: 897). Hagen (1999: 97) meiner jamvel at slike konstruksjonar representerer «en form for mer eller mindre forsteinete uttrykk av idomatisk karakter». Konstruksjonane er likevel ikkje uvanlege i norske dialektar, og der er òg døme på dei i nynorske tekstar (jf. Faarlund mfl. 1997: 897; Iversen 1957; Lie 1999: 6). Som Svein Lie (1999: 6) er inne på, gjer talemålsgrunnlaget at leddstillinga vert ein «variant av den «normale»» som t.d. nynorskforfattarar kan nytte (jamvel om leddstillingsbruken er langt mindre frekvent i skrift). Vi skal såleis vakte oss vel frå å karakterisere sluttstilling av verbalet som uttrykk for forelda syntaks. Samstundes er det slik at i den konteksten konstruksjonane førekjem i *Andvake*, gir dei assosiasjonar i retning noko høgtideleg og noko alderdomleg, slik som i denne situasjonen: «ingen av dei seier noko før dei er ut i tunet komne og der stoggar dei og Asle tek handa si til seg» (s. 50). Det høgtidelege vert understreka av at slike konstruksjonar («ut i tunet komne» i staden for «komne ut i tunet») ikkje førekjem når det er intim tale mellom hovudpersonane (med unntak av i ei understreking, s. 17). Jamvel om det isolert sett ikkje er tale om arkaismar, er leddstillinga såpass markert i samanhengen at ho er med på å forsterke ei stemning som er arkaiserande.

Når vi set arkaismar inn i ein breiare stilistisk samanheng, vil det ikkje berre vere dei konkrete språkformer som er avgjerande, men òg måten innhaldet, kon-teksten og dei interpersonale tilhøva vert fokuserte på. Hovudpersonane i *Andvake* er eit ungt par, Asle og Alida. Asle er foreldrelaus, medan Alida er uynskt i heimen. Alida vert gravid, og saman kjem ho og Asle opp i omstende som gjer at dei må rømme frå bygda. Dei fer med båt til Bjørgvin, og i Bjørgvin går så Alida og Asle saman frå dør til dør, ho høggravid, for å få herberge. Det er seint på hausten, kaldt og mørkt, det regnar, og Alida og Asle er åleine i verda. Ut frå skildringa i blokksitatet ovanfor forstår vi at vi er i fortida. Hovudpersonane går som Maria- og Josef-figurar frå hus til hus for å spørje etter plass å bu. Den bibelske allusjonen gir føringar mot noko arkaisk.

I *Andvake* er ikkje språkformene i teksten generelt prega av arkaismar, og den litterære forma går inn i eit modernistisk formspråk. Likevel verkar nokre arkaiserande signalord, nemningar og visse setningsomformingar saman, og samla sett kontekstualiserer språkbruken ei dim fortid som igjen gir oss assosiasjonar i retning noko arkaisk.

Ringdrotten

I 2007 kom J.R.R. Tolkiens *The Lord of the Rings* for fyrste gongen ut på nynorsk, omsett av Eilev Groven Myhren. Frå før av eksisterte det ei bokmålsomsetjing (av Torstein Bugge Høverstad), som Myhren (2007: 11) sjølv har kalla «god og gjennomarbeidd». Men nynorskomsetjaren ville take meir radikale omsetjingsgrep, og nytte ulike varietetar av nynorsken og av norske dialektar for å karakterisere ulike personar som var med i handlinga. Utgangspunktet var at dei ulike personane i bokverket representerte folkeslag som gjekk inn i eit danningshierarki (med dei høgvyrde og alvane høgt oppe, hobbitane i midten og orkane lengst nede). I Eilev Groven Myhren si omsetjing får danningshierarkiet bl.a. desse språklege utslaga:

- Aasens 1864-normal for alderdomleg vestrønt (som alvane nyttar)
- midlandsnormalen for høgstilen (som dei høgvyrde nyttar)
- hovudformer frå 1917 for entane
- læreboknormalen av 1959 for dvergane
- moderne nynorsk med e-infinitiv for trollmenn
- eit blandingsmål av ulike dialektar for orkane
- hallingmål for hobbitane
- vesttelemål for vanlege gondorsfolk

I tillegg kjem der i omsetjinga ulike former for kodeveksling mellom desse varietetane.

Poenget her er at omsetjaren utnyttar det nynorske normmangfaldet på ein medviten måte, og her høyrer arkaismar med som ein integrert del av stilmangfaldet. Omsetjaren argumenterer for praksisen sin med at han held seg innanfor dei språklege retningslinene Tolkien la til grunn for sitt originalmanuskript, men skriv òg at han har hatt som mål å attvinne ord og omgrep som held på å gå tapt (jf. s. 17). Likeins peikar han på den rikdomen som ligg i det norske språkmangfaldet som nynorsken representerer. Det må på

same tid understrekast at rettskrivinga omsetjaren nyttar, ikkje går i noka ekstrem retning. I det omsetjaren kallar den «samanbindande teksten», er det moderne nynorsk med e-infinitiv som vert nytta.

Meldingane av *Ringdrotten* har i hovudsak vore positive, ikkje minst i bokmålskrinsar. Eit kuriøst unntak frå nynorskheld er avisa *Firdaposten* (2007) som let to skuleelevar og ein journalist melde avisa. Skuleelevane tykte boka var vanskeleg å lese, medan journalisten, Linda Regine Bruvik, kritiserte omsetjaren for å ikkje ha ein moderne nynorsk, og for å ha «tukla» med dikt, personnamn og stadnamn. Det interessante ved ei slik melding er at ho uttrykkjer spontane reaksjonar på ein skrivemåte som språkbrukarane er uvane med (og dermed vert negative til). Omsetjaren Eilev Groven Myhren sjølv ser på slike reaksjonar som ein avart av «ei røyndomsopfatning der idealet er å vere som dei er, og å snakke som dei gjer, på Oslo vest»:

Når to 17-årige jenter står fram i Firdaposten og tykkjer boka mi er full av morosame og uforståelege ord, så gjer dei det same som ein held på med i Oslo. Men dette er Florø, det er deira eigen kultur og deira eige samfunn dei ler av. For meg er dette den same kampen som har vore ført mellom by og land, og som Arne Garborg kjempa, for hundre år sidan. (Helleve 2007.)

Omsetjaren har tydelegvis ei oppfatning om at målet i *Ringdrotten* representerer Florø-ungdomen sin «eigen kultur», og at det er ei form for sjølvforakt Florø-ungdom driv. Dersom denne oppfatninga skal stemme, bør ungdomen i Florø ha meir til felles med bygdelivet (og bygdedialektar) i Hallingdal og Vest-Telemark enn med Oslo. Men i realiteten veit nok ungdomen i Florø meir om bylivet i Oslo, frå barne-tv, aviser, skulebøker etc. Den identifikasjonen som Eilev Groven Myhren viser til, er med andre ord noko som må skapast; den kjem ikkje av seg sjølv når det ein fyrst og fremst har tilgang til, er den bokmålsdominerte Oslo-kulturen.

Aino Kallas

Eit anna omsetjingsdøme kjem frå Liv Hatle sine omsetjingar av den finsk-estiske forfattern Aino Kallas (1878–1956). Kallas har forfatta

tekstar med motiv frå før-moderne tid i Livland (i dag delt mellom Estland og Latvia), og fann språklege førebilete i tekstar som ho såg på som karakteristiske for perioden (krøniker, Bibelen, salmeboka og gamle postillar), og ho nytta arkaiske ord og former for å skape nærleik til tida (jf. Hatle 2001: 186).

Meldarane av Hatle si omsetjing har gjort eit poeng ut av at ho nyttar det dei kallar ein «arkaisk» nynorsk. Dei peikar då på nokre ordformer dei meiner er gamaldagse (jf. sitat nedanfor). Meldarane er vidare delte i synet på kor bra dette er. Terje Stemland i *Aftenposten* er i 2001 generelt negativ; han vil ikkje måtte sitje med ordbok i fanget for å lese skjønnlitteratur på norsk:

Aino Kallas skrev disse novellene på arkaisk finsk, og oversetteren har falt for fristelsen til å anvende arkaisk nynorsk. Det skal medgis at det kan se flott ut, men det er jo meningsløst at man må ha en ordbok for hånden ved lesing av et skjønnlitterært verk som er gitt norsk språkdrakt. Faren er stor for at mange vil falle fra underveis, de som ikke umiddelbart har kjennskap til ord som hæken, fræv, hæding, dumbe, gysje, bisn, hått, drust og dramb m.m. (Stemland 2001.)

Cathrine Krøger i *Dagbladet* er meir tvitydig. Ho byrjar med òg å vere negativt til omsetjinga:

Aino Kallas ypperlige historiske noveller hadde fortjent et langt større publikum enn det de antakelig får, oversatt som de er til et noe utilgjengelig arkaisk nynorsk. (Krøger 2001.)

Utover i meldinga vert Krøger derimot meir positiv, og endar opp med å meine at omsetjinga faktisk er vellukka:

Ikke minst er Kallas en språkmester, her er nydelige kjærlighetsscener og utmalende naturskildringer. Og etter hvert overvinnes den smule motviljen du måtte ha mot et språk som smaker litt gymnasialt gammelnorskpensum («Sjela vrida seg i vanmakt og vasaldom [...] Hugen var skrinn og turr».) For Liv Hatle har utvilsomt vært tro mot Kallas' eget bevisst arkaiske finsk, og funnet et språk som på sin umulige måte faktisk kler novellene. (Krøger 2001.)

Vi har òg eintydig positive meldingar som Anne Schæfer i *Bergens Tidende*. Ho meiner at omsetjaren agerer heilt i tråd med originalen:

Hatle har oversatt novellene til et arkaisk, malmfullt nynorsk. I mine ører klinger det riktig. Språket og tenkemåten i de historiske novellene har sine språklige forbilder i krøniker, i bibel, salmebok og i gamle postiller. (Schæfer 2001.)

Det er interessant å merkje seg at meldaren i Aftenposten som i 2001 var så negativt til arkaisk nynorsk, i 2010 berre hadde godt å seie då Liv Hatle kom med nok ei omsetjing av tekstar av Aino Kallas (*Gjennom eld og vatn*):

I tråd med Kallas' stilleie har oversetteren anvendt konservativt, endatil arkaisk nynorsk, og du verden hvor vellykket det er blitt! Hatles penn drypper av språklige gullkorn, og den nynorsken hun her skriver, er både vakker og funksjonell. (Stemland 2010.)

Meldaren har tydelegvis endra syn på bruken av arkaismar, men han viser òg til dei vurderingane som omsetjaren kjem med i eit etterord (om tidsepoken Aino Kallas skreiv om, og om den arkaiserande stilen ho nytta seg av).

Så vert spørsmålet kva det arkaiske ved Liv Hatle si omsetjing går ut på. Når det gjeld rettskrivinga, er den innanfor den meir tradisjonelle delen av nynorsk-normalen med a-infinitiv, adverbforma *so* (ikkje *så*), langforma *taka* (ikkje *ta*), former med *u* som *sume*, *sumla* og *sumar*, pronomenaforma *honom* og bruk av preposisjonen *åt*, men utan å gå i noka radikal lei (dvs. ikkje i-mål). Ein kan ikkje karakterisere rettskrivinga som arkaisk så lenge ho held seg innanfor offisielle rettskrivingsreglar. Meir interessant vert då ordforrådet. Her har Hatle tradisjonelle ord og uttrykk som *andsloppen* (s. 29), *åt å uvita* (s. 29), *hækne* (s. 7), *mødde* (s. 12), *langan leid* (s. 12) og *svint* (s. 48). Desse formene er meir uvanlege enn parallellformene *andpusten*, *til å svime av*, *grådige*, *utmatta*, *på lang lei* og *fort*, men i og for seg ikkje arkaiske i nynorsken dersom ein legg vekt på den tydinga av arkaismeomgrepet som handlar om at ordformene skal vere *forelda* og dermed *ugyldige*. Likevel gir ordformene ein dåm av fortid og dialek-tal tilknytning, og ikkje minst er omfanget av slike ordformer med på å gi teksten som heilskap ein slik dåm der fortida vert spegla att både i formverk og innhald.

Den didaktiske utfordringa

Som vi har vore inne på tidlegare, er det å identifisere arkaismar ikkje endeframt gjort. I dei tre bøkene som er gjennomgatte her, ser vi ei stilistisk arkaisering, utan at språkføringa som heilskap treng å ha eit arkaisk preg. I den samanhengen er det tydeleg at konteksten (i og utanfor teksten) spelar ei vesentleg rolle for den stilistiske effekten. Såleis er det eigentleg lettare å identifisere *arkaisering* enn *arkaismar*.

To av dei litterære tekstane som har vore drøfta, er omsetjingar. Når ein skal omsetje ein litterær tekst som har arkaiske stildrag, er det ut frå ekvivalens-prinsippet rimeleg å prøve å få til ein tilsvarende stil i målspåket òg. Ein slik målsetnad er ikkje alltid lett å nå, på grunn av språkhistoriske ulikskapar mellom ulike språkkulturar, men det er i kritikarkorpset eit utbreitt syn om at både *Ringdrotten* og *Det kvite skipet* har lukkast. Eit døme på at ein ikkje alltid er like lett, gir Dag Østerberg i samband med omsetjinga si av Thomas Manns *Doktor Faustus*. Østerberg skriv i sine merknader at det i bokmålet vart uråd å få fram det arkaiske i originalteksten som skulle gi assosiasjonar til tysk reformasjons-tid. Dei stilistiske rammene som låg i bokmålstradisjonen gav tilgang til ein kansellistil, men ikkje til ein arkaisk og dialekt nær stil.

Oversettelsen av de nevnte partiene (...) er altså blitt stående ved en slags norsk kansellistil. Herved lykkes man å gjengi det gammelmodige og kunst-lete ved originalens språkdrakt. Det man til gjengjeld går glipp av, er det arkaiske og ukunst-lete som også preger reformasjonstidens tysk. Dette preget kunne kanskje vært gjengitt ved å herme etter vikingtidens talestil, men prisen ville da ha vært et klart stilbrudd – en for høy pris, etter over-setterens mening. (Østerberg 1992: 467.)

I denne samanhengen kunne nynorsken ha gitt fleire moglegheiter, av di dialektale trekk og sagastil ikkje er like markert i nynorsken som i bokmålet. I så måte får Eilev Groven Myhren støtte i synet sitt om at nynorsken er meir eigna for arkaisering enn bokmålet. Samstundes bør det nemnast at med *Doktor Faustus* ville kanselli-preget i tysken ha vorte ei særleg utfordring, i og med at ein i nynorsken har lagt såpass vekt på å markere avstand til nettopp dansk-tysk kansellistil. Det underbyggjer poenget om at det alltid er noko som vil gå tapt i litterære omsetjingar. Ein skal då vere varsam

med å setje merkelappar som «betre» eller «dårlegare» på eit språk eller på ein omsetjingsstrategi. Tilfellet med *Doktor Faustus* synleggjer elles at skinadene mellom bokmål og nynorsk dreier seg om meir enn bøyingsendingar. Dei kan òg handle om skilnader i tekst-kultur og stilmormer. Og nettopp her høyrer arkaismane til.

Nemninga «arkaisk» kan verte brukt på misvisande måtar. Då Nils Rune Langeland gav ut essaysamlinga *Noreg*, vart han intervjuva i *Dag og Tid* om det skrive tekstar på ein «nokså arkaisk nynorsk». Han svara: «Eg hallar mot å sjå på nynorsken som eit kunstspråk med ei nasjonal forankring. Det får ein eigen effekt. Underlegginga er også ein del av innhaldet, og då er det heilt på sin plass å plassere tekstane i utkanten av den norske normrøynda.» (Ravatn 2008). Eit slikt program svarar til det filosofen Martin Heidegger (1975: 19) meinte; han argumenterte for at arkaismar hadde ein verdi som ledd i ein poetisk strategi der ein skulle gjere vald på kvardags-språket. Det er likevel vanskeleg å sjå på språkføringa hos Langeland sjølv som arkaisk. Det er generelt ein moderne stil med e-infinitiv og relativt mange lånord, t.d. «sixpacken», «cocky, ertande stilen», «tarantellasteg», «single og barnlaus», «heime i den kosmopolitiske forbrukarkulturen» (Langeland 2008: 35–36). Det arkaiske ved essaysamlinga kan fyrst og fremst knytast til innhaldet. Det er den mellomaldrande mannen som kjem med kulturelt arkaiske karakteristikkar av kjønn og av regionar på ein måte som i dag, i feminismen og etter raseteoriane, best vert sett på med ironi:

Reiardottera Vibeke er mørk og mjå slik mange her ute ved kysten er. Den litt cocky, ertande stilen vitnar om ein eigen kvinneleg vitalitet, som er karakteristisk for strilalandet og bergensområdet. (S. 35.)

Derimot kan ein ikkje nytte essaysamlinga som døme på arkaiserande språk-føring på nynorsk, jamvel om forfattaren sjølv ikkje har noko imot det.

Ein annan måte der arkaismar vert ei misvisande nemning, er når ein gjer narr av nynorsken ved å karakterisere nynorskord som *gamaldagse* eller *bondske*, og slår vitsar om *hugleik på staur*, på same måten som når ein karakteriserer nynorsken i seg sjølv som *gamaldags* slik 72 prosent av Oslo-elevar gjer i ei haldnings-gransking frå 2005 (Vibe 2005: 11). Slike karakteristikkar heng

saman med den underordna posisjonen nynorsken har i høve til bokmålet. Arkaismestempelet vert då ein del av det hegemoniet som bokmålet kviler på. Dette hegemoniet ligg i sin tur òg til grunn for den angsten som finst i ein del nynorskmiljø for å ha ei språkføring som er avstikkande i høve til bokmålet (og likeins motsett: til å ha ei språkføring som må vere mest mogleg avstikkande). Dominansen til bokmålet verkar då som ei mental kolonisering av språkkjensla.

Dei didaktiske konsekvensane av det eg så langt har diskutert, handlar om tre moment.

For det fyrste trengst det generelt ei styrking av kjennskapen til nynorskord og dialektord. Det trengst både for å få ei meir open haldning til det å bruke uvanlege ord, og for at ein skal verte i stand til å vurdere kva ord og former som er utdaterte, slik at ein ikkje går i den fella det er å dyrke «avstandsnyorsken».

For det andre må ein halde fram arbeidet med å betre dei generelle haldningane til nynorsken. Redsla for *rare* ord i nynorsken handlar nemleg i stor grad om haldningar. Her er det tale om eit mothegeomonisk arbeid som kan gjere nynorsken til noko *normalt*.

For det tredje må ein i nynorskopplæringa leggje større vekt på stilistikk. Ein må få fram at der er eit mangfald av uttrykksformer som kan utnyttast for å ei god språkføring. Mangfaldet i nynorsken vert i påfallande liten grad utnytta, viser fleire granskingar (jf. Wetås 2001). Det er synd, for mangfaldet handlar om mykje meir enn rettskriving. Til saman dreier alt dette seg om arbeid med nynorsk språkføring – om det å kunne lese og kunne skrive *god* nynorsk.

Referansar

- Bjørhusdal, E. og H. Lothe. 2007. Nynorsk realitetssjekk. *Klassekampen* 23.4.2007.
- Bjørkum, A. 1998. *Målmeistaren frå Ulvik*. Ord og former hjå Olav H. Hauge. Oslo: Samlaget.
- Bragepriskomiteen. 2007. Internett: http://www.brageprisen.no/tekster/beg_07.shtml
- Brunstad, E. 2001. *Det reine språket*. Om purisme i dansk, svensk, færøysk og norsk. Avhandling til dr.art.-graden. Bergen: Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Bergen.
- 2003. Standard language and linguistic purism. I Ammon, Ulrich, Klaus J. Mattheier og Peter H. Nelde (red.). *Sociolinguistica* 17. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 52–70.

- 2009. Kva er god nynorsk språkføring? I Omdal, Helge og Rune Røsstad (red.). *Språknormering – i tide og utide?* Oslo: Novus, 91–108.
- Bræin, I. 2007. Skreiv vidare på flyten. [Intervju med Jon Fosse.] *Bergens Tidende* 10.8.2007.
- Delabastita, D. 2004. Literary style in translation. Archaisms and neologisms. I Kittel, H. mfl. (red.) *An international Encyclopedia of Translation Studies*. Berlin- New York: Walter de Gruyter, 883–888.
- Eide, T. 1990. *Retorisk leksikon*. Universitetsforlaget: Oslo.
- Engeset, M. A. 2001. Nynorsk med nisselue. *Aftenposten* 26.9.2001.
- Fjeld, R. V. og L. S. Vikør. 2008. *Ord og ordbøker*. Ei innføring i leksikologi og leksikografi. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Fosse, J. 1993. *To forteljingar*. Oslo: Samlaget.
- 2008. *Andvake*. Forteljing. Andre utgåva. Oslo: Samlaget.
- Faarlund, J. T., S. Lie og K. I. Vannebo. 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gjelsvik, N. 1950. *Von og veg*. Andre utgåva. Bergen: Norsk Bokreidinglag.
- Guðrún Kvaran. 2003. Typer av nye ord i islandsk. I Sandøy, Helge (red.). *Med <bil> i Norden i 100 år*. Oslo: Novus, 33–41.
- Hagen, A. van der. 2007. Eksistensdikteren. (Intervju med Jon Fosse.) *Morgenbladet* 17.8.2007.
- Hagen, J. E. 1999. Leddstilling. Om kapittel 9 i NRG. I *Nordica Bergensia* 21/1999, 85–100.
- Haines, C. R. (red.) 1919. *The correspondence of Marcus Cornelius Fronto*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hatle, L. 2001. Om Aino Kallas. I Kallas, A. 2001. *Det kvite skipet og andre noveller*. Omsett frå finsk av Liv Hatle. Oslo: Gyldendal, 185–187.
- Heidegger, M. 1975. *Early Greek Thinking*. Omsett frå tysk. New York: Harper & Row.
- Helleve, K. 2007. Ringdrott-omsetjaren i godt selskap. (Intervju med E. G. Myhren.) I *Norsk Tidend* 4/2007, s. 8.
- Hellsprong, L. og P. Ledin. 1997. *Vägar genom texten*. Handbok i brukstextanalys. Lund: Studentlitteratur.

- Hinge, G. Fronto – dårlig stil eller sofistikeret retorik. Foredrag i Filologisk-Historisk Samfund, København 24.3.2004. Internett: http://epistol.glossa.dk/fronto_stil.html
- Iversen, R. (1929) 1957. Om slutt-stilling av verbet i norsk folkemål. I d.s. *Med munn og penn*. Forelesninger og studier. Trondheim: Norges Lærerhøgskole, 231–239.
- Kallas, A. 2001. *Det kvite skipet og andre noveller*. Omsett frå finsk av Liv Hatle. Oslo: Gyldendal.
- Kallas, A. 2010. *Gjennom eld og vatn*. Omsett frå finsk av Liv Hatle. Oslo: Bokvennen
- Kihl, J. 2007. Mot normalt. *Klassekampen* 30.3.2007.
- Klein, E. 1967. *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language*. Amsterdam-London-New York: Elsevier.
- Krøger, C. 2001. Historiske noveller. [Melding av Kallas 2001.] *Dagbladet* 28.02.2001.
- Kulturdepartementet 2007–2008. *Mål og mening*. St.meld. nr. 35 (2007–2008). Oslo: Kulturdepartementet.
- Kulås, G. 2006. Det store demokratiprojektet. (Intervju med Ottar Grepstad.) *Klassekampen* 2.2. 2006.
- Langeland, N. R. 2008. *Noreg*. Oslo: Aschehoug.
- Lerum, M. G. 2007. Fosse-evangeliet. [Melding av Fosse 2007.] *VG* 16.08.2007
- Lie, S. Kommentar til Harald Ulland, Tove Jacobsen, Jon Erik Hagen, Lars G. Johnsen og Annette Myre Jørgensen. I *Nordica Bergensia* 21/1999, 137–149.
- Mann, T. 1992. *Doktor Faustus*. Omsett frå tysk til bokmål av Dag Østerberg. Tredje utgåva. Oslo: Gyldendal.
- Montgomery, M. 2007. *Ways of Reading*. London: Routledge.
- Mosling, A. 1998. Språknormering i sakprosaen. Upublisert hovudfagsoppgåve. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Mundal, E. 2004. Sagalitteraturen. I Haugen, O. E. (red.). *Handbok i norrøn filologi*. Bergen: Fagbokforlaget, 267–302.
- Myhren, E. G. 2006. Merknader frå omsetjar. I Tolkien 2006 10–17. – 2007. Politisk nynorsk. *Klassekampen* 27.3.2007.
- Myrvoll, K.J. 2009. Hauge-dyrkinga held fram. I *Dag og Tid* 7.8.2009.
- Nielsen, I. 2009. Et umulig arbeid? Litt om lesing, gjendiktning og skrivning hos Olav H. Hauge. I C. Strøm og Aa. Vikøy (red.). *Mellomrom II. Omsetjaren Olav H. Hauge*. Bergen: Transfe:r, s. 238-252.

- NRK 2006. På NRK sine vevsider 18.07.2006. Internett (6.10.2009):
http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/nrk_sogn_og_fjordane/1.740384
- NRK 2008. På NRK sine vevsider 15.9.2008. Internett (6.10.2009):
http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/nrk_sogn_og_fjordane/1.6219891
- Prahl, J. 1858. *Ny Hungrvekja*. J. D. Beyer. Bergin.
- Quintilianus, M. F. 1972. *Ausbildung des Redners*. (Omsett og utgitt av Helmut Rahn, med originaltekst frå *Institutiones oratorie* parallelt med den tyske teksten.) Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Ravatn, A. 2008. Draumen om utsikt. (Intervju med Nils Rune Langeland.) *Dag og Tid* 4.4.2008.
- Sagrusten, H. J. 2006. Det nye testamentet 2005. I *Språknytt* 4, 4–8.
- Schäfer, A. 2001. Gløtt av ukjent land. [Melding av Kallas 2001.] *Bergens Tidende* 22.4.2001.
- Simonsen, D. F. (red.). 1999. *Godt språk i lærebøker*. Norsk språkråds skrifter nr. 6. Oslo: Norsk språkråd.
- Steffens, K.E. 2001. Frihet og likestilling for i-målet? *Aftenposten* 08.05.2002.
- Stemland, T. 2001. Må leses med ordbok. [Melding av Kallas 2001.] *Aftenposten* 13.2.2001.
- 2010. Estiske skjebner. [Melding av Kallas 2009.] *Aftenposten* 17.1.2010.
- Stoltenberg, J. 2008. Statsministerens nyttårstale 1. januar 2008. Internett:
http://www.regjeringen.no/nb/dep/smk/aktuelt/taler_og_artikler/statsministeren/statsminister_jens_stoltenberg/2008/nyttarstale-2008.html?id=495221
- Sture, S.A. Antydning kunst. [Melding av Fosse 2007.] *Fredriksstad Blad* 25.8.2007
- Thomas, G. 1991. *Linguistic purism*. London & New York: Longman.
- Tolkien, J.R.R. 2006. *Ringdrotten*. Omsett frå engelsk av Eilev Groven Myhren. Oslo: Tiden.
- Vibe, N. 2005. Holdninger til nynorsk blant grunnkurselever i Oslo. NIFU STEP arbeidsnotat 26/2005. Oslo: NIFU STEP.
- Viken, A. 2007a. Den nynorske faren. *Klassekampen* 24.03.2007.

- 2007b. Ein konvertitts bekjennelse. *Syn og Segn* 2, 52–60.
- 2008. Den ubrukelege nynorsken. *Aftenposten* 22. 04.2008.
- Wetås, Å. 2001. Korleis opplever brukarane normsituasjonen i nynorsk? Internett:
<http://www.sprakrad.no/upload/nyno02awe1.doc>
- Østerberg, D. 1992. Oversetterens etterord. I Mann 1992: 585
- Øyslebø, O. 1978. *Stil- og språkbruksanalyse*. Oslo-Bergen-Tromsø: Universitetsforlaget
- Aasen, I. (1860) 1958. Om Sprogets Dyrkning. I *Brev og dagbøker II*, redigert av R. Djupedal, s. 298. Oslo: Det Norske Samlaget.
- 1864. *Norsk Grammatik*. Kristiania: Malling.
- 1873. *Norsk Ordbog*. Christiania: Mallings Boghandel.